

Magyarlóna

Magyarlóna (1899-ig Szászlóna, románul Luna de Sus, németül Deutschdorf) falu a mai Romániában Kolozs megyében. Közigazgatásilag Szászfeneshez tartozik. Kolozsvártól 12 km-re nyugatra fekszik. 1332-ben Lona néven említik először. A falunak 14. századi gótikus református temploma van, mennyezetén 120 színes festett kazettával. 1910-ben 1673, többségben magyar lakosa volt, jelentős román kisebbséggel. A trianoni békeszerződésig Kolozs vármegye Gyalui járásához tartozott.

A Kolozs megyei Magyarlóna (ősi nevén Szászlóna) Kalotaszeg peremén, újabban az úgynevezett "átmeneti vidéken" elterülő falu, Kolozsvártól nyugatra, mintegy 12-13 km-re fekszik, a Nagyvárad és Kolozsvár közötti nemzetközi műút közvetlen közelében, a Gyalui-havasok dombos aljában.

A magyarlónai református műemléktemplom

A Kolozs megyei Magyarlóna (ősi nevén Szászlóna) Kalotaszeg peremén, újabban az úgynevezett "átmeneti vidéken" elterülő falu, Kolozsvártól nyugatra, mintegy 12-13 km-re fekszik, a Nagyvárad és Kolozsvár közötti nemzetközi műút közvetlen közelében, a Gyalui-havasok dombos aljában.

Templomunk építésének idejéről pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Azt viszont írásos emlékek bizonyítják hogy a XIV. század elején Lóna egyházas hely volt (tehát templommal rendelkezett), és az 1332-35 közötti évekből ismeretes a lónai pap neve is, aki János nevű plébános volt. Minden valószínűség szerint az első lónai templom a tatárjárás pusztításai után épülhetett fel, a XIII. század második felében (inkább a század végén), amikor már szász telepések is laktak Lónán. Ezt a templomot később bővítették és alakították, melynek meglévő egyes részletei 600 éves múltra tekintenek vissza. Templomunk, mely a falu központját uralja, "hagymás", barokkos stílusú tornyával messziről magára vonja a figyelmet. A lónai templom hajója 16,50 m hosszú és 8 méter széles. Kissé görbe északi fele olyan hatást gyakorol a szemlélőre, mintha itt egy régi félköríves stílusú templom falait toldották volna ki. Mostani félköríves ablakai csak nagyon, késői átalakítások emlékei. Ugyanúgy, a szentély első, déli fekvésű ablaka sem eredeti. Ellenben a második és a nyolcszög három oldalából alakult szentélyzáródás déli ablakai megőrizték eredeti keskeny, csúcsíves (gótikus) formájukat és egyszerű díszítésüket. A szentélyzáródás tágasabb keleti ablaka a XV. sz. közepére (Hunyadi János korára) jellemző méreteket és díszítést mutat. A templom déli ajtója eredeti alakjában maradt meg. Ez és a diadalív a XIV. sz. végének és a XV. sz. legelejének nagyon egyszerű, szinte "szegényes" gótikus ízlésű értékes emlékei. A szentély eredetileg boltozatos volt, a kőlábait keresztvirágok fejezhették be. Templomunk tornya jóval később, csak a XIX. sz. legelején (1802-ben) épült. A régmúlt időkben itt is fatorony vagy harangláb állhatott, éppen úgy mint, mint sok más erdélyi templom mellett. Templomunk nagyharangját tiszteletre méltó elődeink (magyarok és szászok) Mátyás Király uralkodása idején öntötték, 1482-ben. Ezen a harangon, amely századunk második negyedében megrepedt és ezáltal elveszítette eredeti hangját, a következő latin felirat volt: "Cristus. rex. venit. in. pace. deus. homo. factus. est. anno. Domini. MCCCC811." (Magyar fordításban: "Krisztus király eljött békében, az Isten emberré lett. Az Úrnak MCCCC811.-1482.-évében."). A felirat egyik érdekessége, hogy benne a római és arab számjegyek vegyesen fordulnak elő. Sajnos, ezt az ősi harangot 1950-es évek folyamán újraöntötték, szerencsére 500 éves "elődje" anyagából és annak pontos mintájára. E "megújított" nagyharang mellett templomunk tornyában 2 kisebb, illetve közepes nagyságú harang is található, melyek századunk első felében készültek, egyik 1928-ban, a másik meg 1938-ban, mindkettő a hívek nemes közadakozásából. A lónai templom jelenlegi orgonája 1826-ban készült Nagyváradon, ahonnan Jáger István kurátor szállította haza, szekérére (140 km távolságról).

Igen értékesek és művészettörténeti szempontból is elismertek azok a munkák, amelyek a XVIII. sz. közepén valósultak meg Umling Lőrincz híres szász, festő-asztalos tevékenysége nyomán, templomunkban. Ez a templomfestő asztalos 1740-ben került Kolozsvárra Szászkezdtről, és hosszú évtizedeken keresztül, eleinte egy-egy segéddel, később két fiával számos kalo-

taszegi és néhány, volt Szolnok-Doboka megyei református templom belső (fa) díszítését végezte. Templomunk kazettás festett famennyezetét (8x 15 táblás mennyezet), "legény"- karzatát, karzatzeljáróját, barokk szószékkoronáját, a padokat és padelőkét Umling Lőrincz alkotó erejének fénykorában készítette és festette. A hatalmas kazettás mennyezet (leszámitva a széles szegélyező táblákat) szinte mindegyik darabja változatos virágmintáival és formagazdagságával, a karzatzeljáró gazdagon díszített lombozatos virágmintáival, a barokk szószékkorona szép, magyaros mintáival nagymértékben emelik a lónai templom belső díszítését, és ugyanakkor dicsérik Umling Lőrincz művészi munkásságát. E nagyon változatos késő-reneszánsz és barokk ízlésű gazdag és változatos virágminták érdekes színezésükkel is csodálatos hangulatot teremtenek. Umling Lőrincz a lónai templom szószékkoronáját 1750-ben, a nagyméretű mennyezetet, karzatot, karzatzeljárót, padokat és padelőkét 1752-ben festette. De említsük meg név szerint is azokat a lónai egyházi vezetőket, akiknek idejében megvalósult a művészi munka, és amelyről a festett famennyezet egyik feliratos táblája tanúskodik: Baczoni Incze Sámuel prédikátor, Krasznai István kurátor, és Ifjú Király Márton egyházi.

Ősi, 600 éves templomunk, amely az elmúlt századok viharaiban sokszor nagy anyagi károkat szenvedett, minden alkalommal megújult a hívek áldozatvállalása nyomán. Talán a legnagyobb pusztításnak akkor volt kitéve, amikor 1660. május 22-én, éppen Lóna és Szászfenes határában zajlott le a II. Rákóczi György erdélyi fejedelem vesztés csatája az Erdélybe betört török-tatár hadak ellen. Akkor sebesült meg a fejedelem is, oly súlyosan, hogy nemsokára (1660. jún. 7-én) Váradon bele is halt sérüléseibe. E csata nyomán az ellenség nagy pusztítást vitt véghez Lónán is: felperzselt a falut, nem kímélvén a templomot sem. Valószínű, hogy akkor semmisült meg templomunk gótikus boltozata is, melynek pótlására később (a háborús pusztítások kiheverés után) már csak famennyezet került. Népünk minden időkből képes volt áldozatot vállalni templomáért. Tette ezt a múltban, a közelmúltban és teszi a jelenben is. Hóféherre meszelt, számunkra oly kedves műemlék-templomunk falunk központjában, boldog és ínséges időkben "erős várunk" volt, és az lesz számunkra és kissé megfoghatkozott utódaink számára, a jövőben is. Több mint 1300 lónai református testvérünk szeretettel és hittel ragaszkodik ősi templomához.

A közigazgatási törvény szerint kiírt magyar helységneveket a legtöbb helyen senki sem kifogásolja. Egyesek számára azonban — akiknek a szemében minden, ami magyar, szálka — ez újabb lehetőség a magyarellenes megnyilvánulásokra. Van, aki "a horthysta megszállás idején használt nevek"-nek minősíti ezeket, mintha nem lenne tudomása arról, hogy e nevek az első évezred végén, a második elején keletkeztek — akkor jegyezték le őket először —, s azóta folyamatosan léteznek. Ezt a "megszállást" unos-untalan emlegető, a valóságtól elrugaskodott felfogást, arra alapozva, hogy az erdélyi magyarságot tömegesen 1940 és 1944 között telepítették mai lakhelyére, az "aranykorszak" éveiben karolták föl és "adták elő" az ugorkafa fölmászására kijelöltek gyorstalpaló, "agytagító" tanfolyamán. Ha ennek kiagyalói következtetések, a "horthysta megszállás" valójában már több mint ezer éve kezdődött.

Most például Magyarlóna nevével van baj. Mintha ezt a 'hold' jelentésű román lunából fordították volna magyarra. E névnek azonban semmi köze a Holdhoz. Mégpedig azért nem, mert szláv eredetű, a 'halászik, vadászik' jelentésű ósszláv lovitival, illetőleg a 'halászat, vadászat' jelentésű, ugyancsak ósszláv lovjjal függ össze. A településnevekkel, mint sok mással kapcsolatban, lehet ugyan élcélődni vagy éppen gúnyolódni, ennek azonban semmi köze a névtudományhoz.

Az így említett település oklevélben 1298-ban Louna, 1332—35-ben Lona, 1519-ben Lona, a Kendi család birtokában levő, Doboka megyei Kendi-Lonától való megkülönböztetésként, a tatárjárás után betelepített szászokat jelezve 1652-ben Szaz Lona, 1733-ban Szász-Lona (Coriolan Suci: Dictionar istoric al localitatilor din Transilvania, I., 1967). 1891-ben ugyancsak Szász-Lóna, bár ekkorra a szászok már teljesen beolvadtak a magyarságba. Az 1900-as évek elején ezért Magyarlóna lett. Az 1982-ben — a helyi Ricci József tanító úr ajánlására — a falubeli 85 éves Szatmári Jánostól gyűjtött monda szerint a szászok réges-régen, azzal a szándékkal, hogy majd visszatérnek, a falu határában lévő Kincses dombba rejtették kincseiket, azután elmentek. Román nevét — Luna — első ízben 1850-ben jegyezték le. Ez a magyar Louna, Lóna átvételéből, a román nyelv szabályainak megfelelően alakult ki. Az 1921-ben Kolozsvárt C. Martinovici és N. Istrati által kiadott Dictionarul Transilvaniei, Banatului si celorlalte tinuturi alipite szerint — amelyik Coriolan Suci említett kötetéhez hasonlóan, a település román nevének Lona Saseasca változatát is közli — hivatalos román neve Lona, Petru Bortes 1923-ban megjelent Calauza orasului Cluj si a imprejurimilor című munkájában ugyanez. Lakóinak száma az idő tájt 1852, ebből 1151 magyar, 592 román, 6 zsidó, 103 egyéb. Nem sokkal később, az úgynevezett névrendezés során, minthogy a Lóna-patak torkolatához igen közeli Kendilóna románul ugyancsak Lona volt, alacsonyabb tengerszint fölötti magassága miatt ez Luna de Jos, a magasabbban fekvő Magyarlóna pedig Luna de Sus lett.

Szabó Árpád Töhötöm : Közösség és intézmény. Stratégiák a lónai hagyományos gazdálkodásban. (Kriza Könyvek 11. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2002) :

.....A Vasas-Salamon szerzőpáros, akiknek érdemei Kalotaszeg népi kultúrájának kutatásában vitathatatlanok, Kónán és Jankónál is tágabban értelmezi a kutatott terület határait. Ők nem 34, hanem 39 falut sorolnak Kalotaszeghez[17] (Vasas-Salamon 1986. 36.), ennek megfelelően a kutatást mindegyikre kiterjesztik. Így bekerül a vizsgálatba Magyarlóna is, azonban egy olyan megjegyzéssel sorolják Kalotaszeg falvai közé, hogy Magyarlóna a keleti, átmeneti vidékhez tartozik a már említett szomszédos falvakkal együtt. Az átmeneti vidék fogalmát illetően az állítás néminemű pontosításra, javításra szorul, amint arra Kürti László felhívja a figyelmet Boldizsár Zeyk Imre, Tordaszentlászlón élő tanár és kutató nyomán (Kürti 2000. 39.). Az igaz tehát, hogy Lóna Kalotaszeg keleti részén található, azonban az átmeneti vidéknek mint kutatási kiinduló-

pontnak megvan az a buktatója, hogy sok, átmenetként kezelt falu kimarad a kutatásokból, mert nem oly jellegzetes, mint a szervesen a tájegységhez tartozónak vélték. A másik probléma az átmenetiséggel a következő: "Tehát itt is az a kérdéses, hogy meddig kell egy területet lezárni vagy bezárni - milyen kritériumok alapján lehet meghatározni -, hisz lényegében minden terület lehet átmeneti, attól függően, hogy a környező területek milyen szempontok szerint vannak körülhatárolva. Egyszerűen úgy érvelhetnénk: az egész Kalotaszeg egy "átmenet" a Szilágyság és a Mezőség között." (Kürti 2000. 39.) Amint látható, Vasas Samu és Salamon Anikó, fenntartva Jankónak a határok megvonására vonatkozó aggályait, Lónát is az átmeneti vidékhez tartozónak véli, együtt Magyarfenessel, Tordaszentlászlóval, Magyarlétával (Vasas-Salamon 1986. 36.). Én az átmeneti vidékről mint kutatói hozzáállásról mondottakkal együtt a Vasas-Salamon-féle tagolást tekintem érvényesnek.

A Kalotaszeghez való sorolást a falu néprajzi jellege is indokolja. A viselet, a tárgyi kultúra, népzene és néptánc a Kalotaszeg más vidékein élőhöz hasonló. Emellett a faluban éltek, illetve élnek olyan szokások, amelyek a régió más falvaiban is megvoltak, amint az Vasas Samu és Salamon Anikó könyvéből is kiderül. Megjegyzem, hogy van a falu lakóinak egy saját mi-tudata, amiben a falujukat a környező falvakkal szemben tüntetik fel, ugyanakkor Kalotaszeghez tartozónak tartják magukat. Amikor a falut Kalotaszeghez soroltam, a saját véleményüket tartottam perdöntőnek, tudva, hogy ennek kialakulásában szerepet játszhatott a környezet, nem utolsósorban a néprajzos megközelítés véleményformáló hatása. A mi-tudatra jellemző, hogy a falu olyan aspektusait emeli ki, amelyek szembehelyezhetőek a más kalotaszegi falvak jellegével. Amikor általánosságban beszélnek Kalotaszegről, és a saját falujukat nem értik bele, akkor "cifra kalotaszegiek"-et mondanak. Itt némi képp igazat adhatunk nekik, mert a faluban tényleg nem olyan nagy mérvű a cifrázkodás, mint amilyen mérvű az általános vélekedés szerint Kalotaszeg más falvaiban. Azonban a lakodalmi menetben vonuló fiatalok népviselete a díszítettségben kevéssel marad el az általuk "cifra kalotaszegiek"-nek nevezett falvak lakói népviseletétől. Míg Kalotaszeg nagy részét ezzel az általánosító, és ugyanakkora mértékben elmarasztaló kifejezéssel írják le, a szomszédos falvaktól sokkal konkrétabb jelenségek megfigyelése alapján választják el saját falujukat. A fenti és az alább következő tulajdonságok megfigyelésében, leírásában és használatában azonban van egy közös vonás: mindegyiknek magas az értéktöltete. Természetesen saját közösségüket tüntetik fel pozitívként. A magyarfenesiek "fecskék", mert a századfordulón fellendülő nagyarányú városi építkezések sok férfit vonzottak. A munkaerő-migrációnak szinte hagyománya teremtődött a faluban, egész máig, és az erősebb közösségi tudattal rendelkező lónaiak számára az elvándorlás egy fontos megkülönböztetési jeggyé vált. Ebből a faluból a saját magukról formált kép szerint soha nem történt ilyen nagyobb arányú elvándorlás. Az erős közösségi tudatukat helyezik szembe a szászfenesiek világával is: amint mondják, ha Lónán kigyúl egy ház, rögtön összeszaladnak az emberek a tüzet oltani, és utána is segítenek a kárvallotton. Ezzel szemben "Szászfenesen kiállnak, és várják a tűzoltóautót."

Kalotaszeg tehát a Lónát is magába foglaló területi egységként: munkahipotézis. Meghatározására azért volt szükség, mert ez adja azt az Erdélynél kisebb régiót, amelynek kereteibe beilleszthető a lónai közösség és a gazdálkodás vizsgált része. Jelen munka, úgy vélem, igényli a behelyezést egy ilyen keretbe. Azonban egy másik munkában, legyen az a lónaiak vendégmunkásként való elvándorlását és az ennek nyomán kialakuló gazdasági kapcsolatokat vizsgáló dolgozat, nem lenne szükség erre, illetve Lóna egy egészen más egység részeként jelenne meg, amelynek esetleg nem lehetne alapja az egységes területiség.

.....Magyarlóna (Luna de Sus, Kolozs megye) Kolozsvártól kb. 12 kilométerre nyugatra fekszik, az 1-es nemzeti főútvonalról délre, a 107-es, a Jára, majd az Aranyos völgyébe felvezető megyei út mellett, a Fenes (Lóna) pataka mentén. Közigazgatásilag a két km-re található Szászfenes községhez tartozik. Szászfenes gazdasági potenciáljánál és fekvésénél fogva a megye talán legfontosabb falusi státusszal bíró települése, ugyanis a Kolozsvárról Nagyvárad fele vezető főút mentén fekszik. Több cég is létesített itt székhelyet, a könnyű megközelíthetőségnek és a kolozsvárinál viszonylag alacsonyabb telekáraknak köszönhetően. Lóna ebben a viszonylatban kétszeresen hátrányos helyzetben van, mert amint az történni szokott, a községközpontból való irányítás nem mindig veszi figyelembe a jogos helyi követeléseket. A probléma súlyát a szokottnál jobban fokozza Fenes kiemelt helyzete, amelyre a kedvezőtlen etnikai arányok is rájátszanak: míg Fenes lakossága többségében román, addig a lónai adatok több magyart mutatnak, mint románt. Lónát magyar faluként tartjuk számon, helytelenül figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy jelentős számú román közösség él a faluban. A két falu közti ellentétet még az is növeli, hogy a lónai románság ortodox vallású, a fenesiek pedig görög katolikusok. A lónaiak, akik arányszámukat tekintve alacsony képviselettel bírnak a tanácsban, tudatában vannak a helyi szintű centralizált vezetés hátrányainak. A kilencvenes évek elején megpróbálták szétválni Fenestől, és önálló községgé alakulni, de a különválás különböző okok miatt nem valósult meg. Ebben személyi törekvések is szerepet játszottak, de hangsúlyosan fontos - és a kérdésben perdöntő - a statisztikai adatok kivetítését befolyásoló politika volt. Lóna különválása esetén egy többségében magyar község alakult volna. A bennmaradásával, és a fennálló helyzet megőrzésével a községszinten kivetített etnikai adatok a román érdekeknek megfelelően alakulnak: Szászfenes község többségében román lakosságú. Az adatok ugyanakkor a község érdekeit is szolgálják: a lónai lakosok száma hozzájárul a község lakosságban lemérhető nagyságának, tehát fontosságának növeléséhez. A bennmaradás következményeként a Lóna területén található, jónéhány nem helyi és helyi tulajdonú cég adója még mindig Fenesre folyik be, és az ebből származó összegeket nem feltétlenül Lónára fordítják vissza. Hasonló a helyzet a falu lakói által működtetett kisebb vagy nagyobb vállalkozások esetén is: ezek helyi adója is elkerül, akár a más helyi illetékek. Ezért a falu lakói nem csak az állapot tekintik ellenségüknek, hanem ennek helyi képviseletét, a tanácsot is. A lónaiak beszédgyakorlatában nagyon sokszor visszatérő elem az ezt a viszonyt negatívnak feltüntető beszédkonstrukció. A szembefordulást nem csak beszédszinten alkalmazzák: a felettes szervekkel kialakított kapcsolatokban alkalmazásra kerülnek a hétköznapi ellenállási technikák (vö. Scott 1994. 98.), amelyeket mindenféle adózásnak minősülő követeléssel, beszolgáltatással szemben alkalmazzák. Fontos kibontakoztatási területe ennek az állapotnak, ezen belül is a juhtartás.

Előbb már történt említés a község lakosságáról. Az adatokat számszerűen lebontva árnyaltabb képet kaphatunk erről, valamint a népesedési tendenciákat is beleszöhetjük ennek a képnek a kialakításába. Az alább következő táblázatba tehát az etnikai arányokat vezettem be az 1992-es népszámlálás alapján:

A falu neve	Szászfenes	Magyarlóna	Tótfalu
Lakosok száma összesen	3876	2015	197
Románok	2513	650	196
Magyarok	678	1341	1
Cigányok	603	23	-

A táblázatból kiolvashatóak azok az adatok, amelyekről a község két nagy falujának együtt maradása okainak tárgyalásakor beszéltem. A harmadik, községhez tartozó település Tótfalu. Fenestől délre fekszik egy kiterő út mentén, és, amint a táblázat mutatja, nagyon alacsony az ott élők száma. Szászfenes akkor maradhatott meg lélekszámban is jelentős községnek, ha Lóna lakosságát is beleszámolták az összlakosságba. A magyar többségű község alakulását is az együtt maradással kerülhették el. Míg Fenes lakosságának csak 17%-a magyar, addig Lónán a magyarok aránya ennél jóval magasabb: 66%. A fenesi magyarok nagyrészt katolikusok, az elenyésző számú református (78) a lónai egyházközséghez tartozik. A lónai magyarok nagy többsége református. Azért tértem ki ilyen részletesen a reformátusok számának taglalására, mert az egyházi anyakönyvből vett adatok adnának képet a magyar lakosság számának alakulásáról. Az 1341 magyarból 1262 református (1999-es adat). Nem érdektelen itt megjegyezni azt, hogy egy 150 évvel ezelőtti adat ugyanennyi reformátust mutat ki. Egészen a kutatást közvetlenül megelőző évtizedig[20] a falu magyar lakosságának száma folyamatosan növekedett, még akkor is, amikor a Kalotaszeg más részeire vonatkozó adatok vésszen csökkenő tendenciát mutattak. A magyar lakosok számának növekedése egészen a nyolcvanas évek elejéig folytatódott, ekkor 1400 fölött volt a magyarok száma. Az eddig jellemző tendencia ekkor megváltozott, az adatok fokozatos csökkenést mutattak. A lakosság számának apadását erősítette az 1988-ban megkezdődött és a fordulat után fokozódó kivándorlás, amely elsősorban a magyar közösséget érintette. A népszaporulat mai helyzetének illusztrálására álljon itt a következő példa: 1981-től 1998-ig a faluban a református pap 276 gyereket keresztelt meg, és ugyanebben az időszakban 349 embert temetett el. Az idézett adatok 73 fős csökkenést adnak 18 év alatt. Tudom, hogy a kép nem elég árnyalt, egyrészt mert nem a születési arányszámot veszi alapul, másrészt a kivándorlók számát sem kalkuláltam be ennek az aránynak a kiszámításába, akiknek a számát különben 60 főre becsülik. Jórészt fiatal, már gyerekes családok vándoroltak ki, legtöbbször Magyarországra. Helyükbe román (móc) családok költöztek, így a falu összlakosságának a száma nem változott, csak az etnikai arányok a korábbi egyértelmű magyar többségtől tolódtak el a magyarok számára előnytelenül. Mindezekkel együtt nem figyelhető meg sem a magyarságnál, sem a románságnál olyan jel, amely az elnéptelenedésre utalna.

A gazdasági élet körülményei

A falu gazdasági élete az instabil makrogazdasági feltételek ellenére jónak mondható, nem utolsó sorban a falu főút vonal és városközeli helyzetének köszönhetően. Azok a falvak, amelyek ilyen helyzetben vannak, mindig könnyebben találtak alternatív megoldásokat, alkalmazkodni tudtak az új helyzetekben a hagyományokhoz és a közeli városhoz is. Lóna a város közelsége ellenére is megőrizte hagyományait, az alternatív megoldások sosem jelentettek teljes elfordulást tőlük, sőt, a szocialista gazdálkodás idején az egyik fogódzó épp a hagyomány éltetése, a közösség működtetése és a hagyományos gazdálkodás művelése volt. Keretükben kaphattak teret az ellenállási technikák és a második gazdaság.

A falu mai gazdasági képét több fontos tényező is befolyásolja. Nem árt, ha ezt az aspektust úgy vesszük szemügyre, hogy visszatekintünk a változások előtti időkre. A község összterületére abban az időben - ami lényegében mára sem változott - 2332 hektár volt, ebből 762 hektár tartozott Lónához, amiből 406 hektár volt szántó. A többi kaszálóként és gyümölcsös-ként, illetve legelőként hasznosították. Ebben az időben a falu aktív lakosságának többsége - főként férfiak, de asszonyok is - ingázott a közeli Kolozsvárra, illetve Gyaluba. A férfiak a gyárakban kaptak munkát, az asszonyok közül sokan vállaltak családnál takarítást, mosást. Az ingázók mintegy 75%-át tette ki a falu lakosságának, így nekik kellett felvállalniuk az itthoni földek művelését a második gazdaság keretein belül. Nekik kellett megművelniük a kollektív gazdaság földjeit, és a viszonylagos jólét fenntartásáért a háztáji gazdaságban előálló feladatokat is végezniük kellett. A nagyléptékű iparosítás ellenére, amely Kolozsvárt jellemezte, és kihatott a környékére is, a falu lakói nem szakadtak el falujuktól: inkább a részleges migráció volt jellemző, mintsem a végleges (vö. Vécsei 1984. 150.). Ebben nagymértékben szerepet játszott az, hogy az akkori általános helyzethez képest Lóna lakói jobb helyzetben voltak: amellett, hogy az anyagi és lakáskörülményeik nem indították őket tömeges elvándorlásra, volt egy működő, életképes közösségük. A várost könnyen el lehetett érni, így a második gazdaság művelésére nem csak a hétvégét fordíthatták, hanem naponta a hivatalos munkaidejük után felszabaduló időt is. Az otthonmaradásban szerepet játszott az is, hogy (amint több adatközlőm elmondta) amikor Kolozsváron munkába álltak, aláírtak velük egy nyilatkozatot, miszerint nincsenek, és nem is lesznek lakásigénylési követeléseik. Bizonyos fókig tehát kényszerítve is voltak a falusi lakhelyük fel nem adására és az otthonmaradásra. Nem cserélték fel lakásukat egy, különben akkor jobb életkörülményeket kínáló kolozsvárra. A város vonzását, és az általa nyújtott előnyöket ebben a helyzetben is használni lehetett. Talán ennek is szerepe volt abban, hogy Kalotaszegen a Kolozsvár közelében fekvő falvak lakossága, a többi, régióbeli faluval ellentétben, növekedett (Keszzi Harmath 1978. 25.). Az ingázásnak és otthonmaradásnak is köszönhető, hogy a faluközösség nem bomlott fel, és hogy közösségként tudott funkcionálni mindez ideig, amibe beletartozott az életminta kitermelése és hagyományozása is. A hatvanas, hetvenes évekre itt is jellemző volt a fiatalok életének be- illetve túl-

biztosítása (Bíró et. al. 1995. 139.): az emberek vagyonekat halmozta fel, ami, bár nem olyan erőteljesen, mint Kalotaszeg más falvaiban, rányomta bélyegét a falu képére. Mára a felgyűjtött vagyonekat a szocialista lecsorgás (Hann 1993. 34.) jócskán meg apasztotta: becslés adatok szerint a falu aktív lakosságának 60-70%-a hivatalosan munkanélküli, ami azt jelenti, hogy a jelenleg nem túl széles perspektívát kínáló mezőgazdasággal foglalkozik, vagy többé-kevésbé törvényes vállalkozással. Ennek következtében a túlbiztosítási technikák csődöt mondtak, így a fiataloknak saját utat kellett választaniuk. A kilencvenes évek elején nagyarányú vendégmunkás-áradat indult meg Magyarországra fele, ennek azonban nem voltak reális és hosszú távú kilátásai, így mára stabilizálódott a helyzet. Jelenleg Magyarországon dolgoznak kb. húszan, nagyjából magyarok, de az arány a székelyföldi példával összehasonlítva így is alacsonyabb azoknál. A Magyarországon dolgozó, tehát magyar etnikumú vendégmunkások a pénzt hazaadják, ugyanis "az idegenben vállalt munka, a távol töltött idő, csak abban és annyiban fontos, hogy milyen eredményekhez vezet" (Túros 1997. 109.). Akik a pénzt hazaadják, cselekvésükkel itthoni pozícióikat próbálják erősíteni, egyben jelenlegi, tehát vendégmunkás helyzetüket legitimmé tenni, valamint jelezni, hogy még mindig a kibocsátó közösség tagjai. Azok a fiatalok, akik nem vendégmunkásként dolgoznak - esetleg úgy kezdték, de felhagytak vele -, olyan új stratégiákat dolgoznak ki, amelyről a megelőző generáció már nem tud mondani semmit. Az új stratégiák nem, vagy csak nagyon ritkán jelentenek gyökeres szemléletváltást, inkább egyfajta szimultaneitás jellemzi őket. A közösségnek még mindig aktív tagjai, de már a külvilággal (a várossal például) is megpróbálnak olyan kapcsolatokat kiépíteni, amelyek már nem nevezhetők olyan értelemben érintőlegesnek, mint a csak ingázók esetén. Az eddigi életmodellek által még nem kodifikált cselekvésmintákat követnek, ezért sokszor a falu a hagyományos értékrendje alapján nem is tudja megítélni a cselekvésüket, viselkedésmintáikat sem pozitívan, sem negatívan. Mintegy kényszerítve van arra, hogy elfogadja, ha a kifele irányuló cselekvésekkel nem hágnak át általános erkölcsi szabályokat. Amennyiben az új cselekvésminták, ugyanúgy, mint a magyarországi vendégmunkások esetén, arra is szolgálnak, hogy a közösségbeli pozícióikat erősítsék, és nem kívánnak egy teljesen új utat törni, a közösség rugalmasabban viszonyul hozzájuk, és nem beszél ki az idegennek ható elemeket sem. A fiatalok által keresett munkák a napszámosságtól a szakmamesterként való alkalmaztatásig, vagy a mobiltelefonokkal való kereskedésig széles skálán mozoghatnak. A fiatalok már nem ragaszkodnak minden áron a földhöz, ha a legtöbb esetben segítenek is családjuknak azt megdolgozni. Azonban vannak olyanok, igaz, egyre kevesebben, akik a hagyományosnak nevezhető rendből nem mozdulnak ki, átveszik szüleiktől a gazdaság irányítását, és annak szaporítását tűzik ki célul. A fiatalokra egyként jellemző, hogy nincsenek elvándorlási aspirációik.

A kollektív gazdaság felbomlása után mindenki visszakapta a földjeit, az ingázás mértéke a szocialista gazdaság csődhelyzete, az elbocsátások miatt csökkent. Az emberek újra nekifogtak a gazdálkodásnak, anélkül azonban, hogy átgondoltan racionalizálták volna a művelést: a földek tagosítása elmaradt, a gépesítés és kemizálás alacsonyabb fokú, mint a kollektív gazdaság idején. Szinte minden gazdaságban önálló termelés indult be, nem tértek át a piacorientált, monokultúrás termelésre, holott erre a város közelsége miatt meglenne az ösztönzés. Csakhogy hiányzik a szervezett értékesítés lehetősége, az egyéni kiterjesztést pedig a kockázati tényezők miatt nem vállalják, mivel az egyéni stratégiák a közösségtől eltérő mivoltukból fakadóan nem kaphatnának támogatást a falu részéről. A másik ok az, hogy az ilyen új stratégiáknak olyan elemeik vannak - piaci viszonyok, a kereslet és kínálat figyelése, termékszerkezet teljes átalakítása, tőkegazdálkodás, a gazdaság hitelből történő fejlesztése -, amelyekre nincsenek, mert nem lehetnek kidolgozott minták, és amelyekből a mentalitásbeli változások elmaradása következtében még mindig nagyon idegenkednek.

Az egy családra eső földterület mennyisége viszonylag kicsi, a nagyobb gazdák sem művelnek többet öt hektárnál, az ilyen birtokstruktúra pedig eleve alkalmatlan a fejlesztésre. Községszinten tartanak 659 szarvasmarhát, ebből 273-at Lónán, a 230 lóból pedig 78 van lónai gazdáknál. A falunak 28 traktora van. Amint a helybeliek mondják, a rendelkezésre álló legelő jóval nagyobb arányú szarvasmarha-tenyésztést tenne lehetővé. A juhtartást is ez a helyzet jellemzi. A juhok számát nem áll módomban pontosan megadni, mert a gyakori eladások és vásárlások, a juhtartással való felhagyás következtében a számuk gyorsan változik. Mára a juhok száma a következőképpen alakult: 356 juha van a társnak, és 180-200 körül külön-külön két magángazdánál, akik nagybani juhtartással foglalkoznak. Tehát 700-750-re tehető ma Lónán a juhok száma, ennek fele nem közös tartásban van. A földműveléssel foglalkozók az önellátás érdekében mindenből tartanak egy kicsit, illetve mindenféle növényt termesztenek, amire szükségük lehet. Pénzkereseti lehetőség ezeknél a gazdáknál a tej, valamint a növények állatok (borjú, bárány) eladása a piacokon. Az eladásokból befolyt összegekből tudnak "félretenni egy-egy kicsit", és ezt az összeget fordítják gazdaságuk lassú gyarapítására. Az ilyen, hagyományos gazdálkodást folytató családokból kerülnek ki a juhtartó gazdatársaság zömét alkotó gazdák.

Agrárvállalkozója a falunak a két juhosgazdán kívül nincs, vagy nem nevezhető annak, ha e kategória minden kritériumát szigorúan be kívánjuk tartani. Szelényi Iván az agrárvállalkozói szférát úgy írta le, mint amelynek a tagjai elsősorban árutermelők, a tőkével gazdálkodnak, és a tőkefelhalmozásra figyelnek (Szelényi 1992. 95.). A lónai gazdák általában nem elsősorban árutermelők, a munkával gazdálkodnak, és stratégiaiul fontos fogyasztási célok érdekében dolgoznak, és takarékoskodnak, szemben az igazi vállalkozókkal, akik a tőkefelhalmozásra figyelnek, és a tőkével gazdálkodnak. Pedig a posztkommunista társadalom a centralizált, elosztási rendszer feladásával és a piacok megnyitásával erre az utóbbira lenne ösztönző hatással. Hogy a váltás nem történt meg, és hogy még mindig várat magára, ennek több oka is van: a kollektívizálás idején a családi gazdálkodás segítette túlélni azt a mentális törést, amit a földek és állatok elrablása jelentett; a családi termelés a körülmények ellenére is stabilnak bizonyult, és fontos kiegészítője volt a család láthatatlan (pénzben nem mért) jövedelmének; a gazdálkodók fenntartással viseltettek (és szerintem jogosan) az olyan közösen kezelt vagyonekkal szemben, aminek a szervezeti körülményeit felülről kényszerítették rájuk; a paraszti értékrend is ezt diktálta: megtermelni mindent a családon belül, hogy a szűkös pénzkereseti lehetőségeket ellensúlyozandó, a kiadásokat a minimálisra csökkentsék.

A két, váltásra képes gazda esete tehát nem tekinthető hagyományosnak, de ők is csak fenntartásokkal nevezhetők agrár-vállalkozóknak. Mai gazdaságukat úgy tartják fenn, hogy folytonosan átlépi a helyi társadalom rendjében meghúzott határokat. Az egyikük egy közeli mocsarfaluból házasodott be, felesége Sztolna és Lóna közti földjére épített tanyát, és ott tartja a juhokat. A bemérés előtt nem a saját földjén legeltet, hanem a közös legelőn, amellyel pedig vét a közösségi normák ellen. A másik juhsgazda helyzete is hasonló, ő is vét a normák ellen, mert a közös legelőből javított fel egy darabot, és azon termeli meg a juhainak a téli szalastakarmányt. Másként viszonyulnak a közhöz, mint a gazdák nagy többsége, így szembekeverülnek a közös vagyont még tisztelő hagyományos értékorientációjával. Mindkét gazdára jellemző, hogy nem álltak át teljesen az állattenyésztésre, a juhtartás mellett földműveléssel is foglalkoznak, tőke helyett még mindig a munkájukkal gazdálkodnak. Viszont gazdaságuk prosperitása nagyban függ a piaci körülményektől, ezért mindig nyomon követik a változásokat, és megpróbálják kielégíteni az új követelményeket.

Összességében elmondható Lóna gazdasági életéről, hogy a hagyományos földművelésre támaszkodik, bár kiegészítésként működtetnek vállalkozásokat is. A kisvállalkozásokat főként ácsok, kőművesek indították be, akik működési engedélyt váltottak ki, és csoportokba szerveződve a közeli város igényeit kielégítve tesznek szert jövedelemre. A gazdasági élet viszonylagos prosperitása a város és a főút vonal közelségének tulajdonítható. A gazdálkodók nem a racionalizálással próbálnak gyarapodást elérni, hanem a mind több és több munka befektetésével - önkiszákmányoló magatartás tanúsításával (Bíró 1995. 39.). Különböző kiegészítő jövedelemforrásokat kutatnak fel, és a jövedelmet megvédendő, alkalmazzák a mindennapi ellenállási technikákat.

.....A magyarlónai gazdálkodás mikéntje is arra ad alapot, hogy a falut Kalotaszeghez soroljuk: Kalotaszegen fő foglalkozás a földművelés és állattartás, de a táj földrajzi és domborzati adottságait követve ebből is az állattartásnak van (illetve volt) nagyobb jelentősége (Vasas-Salamon 1986. 31.). A falvak mezőgazdasági, művelhető területeinek túlnyomó részét rossz minőségű, köves földek tették ki (Vasas 1978. 61.), amelyek nem voltak alkalmasak az intenzív, számottevő eredményeket hozó termelésre. Ennek kiegyenlítését szolgálta az intenzív állattartás, amely lehetővé tette a különben mezőgazdaságilag nem hasznosítható területek felhasználását is. Így Kalotaszegen mindig jelentős volt főleg a bivalytartás, de ugyanilyen jelentőséggel bírt (bizonyos szempontokból még nagyobb) a juhtartás is (vö. Kós 1947.). Lóna esetében az általános kalotaszegi kép annyiban változik, hogy Lónának vannak olyan, a Kis-Szamos árterületén található termőföldjei, amelyek termőképessége magas, és így eredményes gazdálkodást lehetne folytatni rajtuk, ha átgondoltabb művelési rendszert alkalmaznának. Azonban a birtokszerkezet itt is hasonló a más területeken található termőterületekéhez: keskeny csíkokra vannak felosztva az összefüggő területek, az ilyen jelleg pedig akadályozza a hatékony termelést. A jobb termőképességű földek mellett Lónán is nagy jelentősége van az állattartásnak, akárcsak más kalotaszegi falvakban. A juhtartás ma már csak másodlagos szereppel bír, ennek ellenére Lónán még mindig fontos ágazata a mezőgazdaságnak, akkor is, ha a jelentősége csökken, és sok benne a nem gazdasági vonatkozás. A jelentőségét a gazdálkodás fentebb és korábban leírt egészének mikéntje (domborzat, kiegészítő jövedelem stb.) adja meg, de közrejátszik fontosságának kiemelésében az is, hogy a közösségi tudat egyik kikristályosodási területe az az intézmény, és a köréje szerveződő mentális konstrukciók, amely a juhtartás irányítását magára vállalta, és szabályozza.

.....A társ az egy turmába adott juhok gazdáinak a hatékony tartás céljából létrejött szövetkezését jelenti. A kollektívizálás előtt több társ működött a faluban, a szocialista gazdaság idején is több társba tömörültek a gazdák. Ebből az ötből kettő volt a román gazdák társulása, három a magyar gazdáké. A nagy szám is mutatja, hogy milyen nagy jelentősége volt Lónán a juhtartásnak, hisz szinte mindenki tartott juhot. A társak száma és a társak létrejöttének alapja változhatott az idők folyamán, de általában a gazdákra (kocsósok), szegényekre (tollusok) és vegyesre oszlottak a magyar társak. A vegyes itt etnikailag is vegyeset jelent, mert ebben a társban a magyar gazdák mellett volt néhány román gazda is. A társulási alapot nem elsősorban a vagyoni rétegződés jelentette, habár a gazdák társulásával ez a társ is rivalizált.

.....*A háromnapos ünnep - a juhmérés*

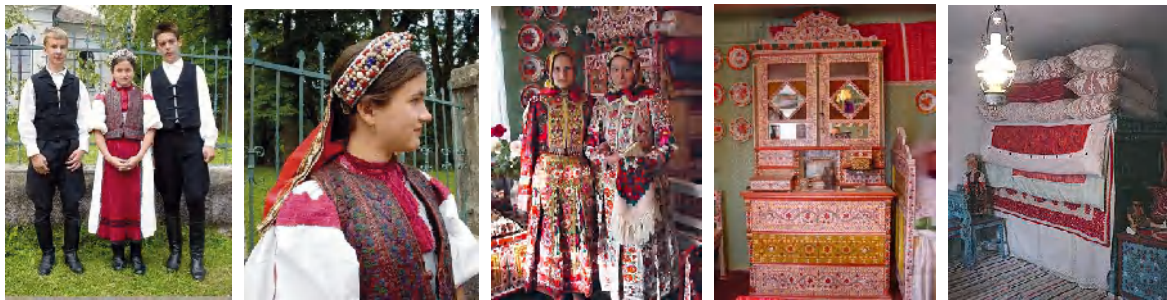
Készülődés

A juhméréskor sorra kerülő háromnapos ünnep elválaszthatatlan a társtól mint a szokást fenntartó, és az ünneplést évről évre megszervező intézménytől. Az intézmény hangsúlyos szerepet vállal az ünnep minden mozzanatában: azokban, amelyeket az intézményi működés hívott életre, de azokban is, amelyek az ünnepi jelleget aláhúzza nem kötődnek szorosan az intézmény meglétéhez (multság, tánc). Lónán az ünnepet megelőző hét lázas készülődéssel telik el. Azért van ilyen nagy jelentősége, mert a más ünneplési és táncalkalmakkal ellentétben ez még ma is minden generációt átfog, az öregektől a gyerekekig (vö. Vasas-Salamon 1986. 147.). Más, környező és távolabbi falvakban is ismeretesek az ilyen ünneplési formák (vö. Tamás 1995. 96-98., Ujvári 1993. 87., Vasas-Salamon 1986. 144-148.), de ilyen nagy jelentőséggel, ami a helyiek bevallása szerint már-már megelőzi a vallási ünnepeket is, csak itt bír. Az asszonyok új ruhát varratnak, új kendőket, új fazekakat vásárolnak. Ez egyként érvényes mind a magyar, mind a román közösségekre. Bár az első kihajtás nem ekkor történik, a mára már kiveszett, de a Vasas-Salamon szerzőpáros által még látott termékenységvarázslást szolgáló szokáscselekvések is ekkor kapnak helyet (vö. Vasas-Salamon 1986. 148-149.). Ezek, ha meg is maradtak töredékeikben, mivel a falu már nem éli át jelentést tulajdonítva őket, néhány kivétellel funkciótlanná váltak. Valamikor meglétük azonban bizonyos, amint az a fentebb említett szakirodalmi utalásokból, és a visszaemlékezésekből kiderül.

Péntek - férfimulatság

Az ünnep maga már pénteken délelőtt, délben megkezdődik, ugyanis ekkor választják el a bárányokat, és a gazdák ekkor mennek ki az esztenára a levágandó bárányokért. A péntek a beszolgáltatási rendszer idején volt igazán fontos, mert a bárányokat titokban kellett behozni és levágni, elkerülve ezzel a beszolgáltatás kötelezettségét. A falu már hangos volt, a mesterségesen keltett zaj, és a néhány beszolgáltatott bárány körüli huzavona elegendő volt ahhoz, hogy mindenki elvégezze az ezzel a technikával kapcsolatos tevékenységeket. Ma a készülődés visszaszorult a családi keretek közé, de a juhot tartó családok ma is intenzíven átélnek. A család férfitagjai készülődnek a péntek éjjeli őrzésben való részvételre. Ide péntek éjjel csak férfiak mehetnek ki, a munkaalakkal ellentétben, amikor asszonyok is megjelenhetnek. A szokás e mozzanata a román szokásanyagban fellelhető adatokkal mutat rokonságot. A juhok száma szerint való tejhasznvételi forma magyar, míg a tejmérés szerint való balkáni eredetű (K. Kovács László - id. Tárkány Szűcs 1981. 706.). Kétségtelen, hogy amiként az egész erdélyi magyar juhtartást érték román hatások (vö. Tamás 1995. 95.), úgy a lónai hagyományokat is. A román hatás itt azért is valószínű, mert a táji munkamegosztásban és az egyensúlyt megteremtő gazdasági folyamatokban Lóna román falvakhoz is kapcsolódik, és rajtuk, valamint a falu román közösségén keresztül még inkább ki volt téve ezeknek a hatásoknak.

A román példaanyagban világosan megtalálható a nemi alapon való elkülönítés, ennek megfelelően a tisztasági törvény: a bajelhárítás érdekében fontos a szexuális önmegtartóztatás, a nemi tisztaság (vö. Földes 1982. 354., Habenicht 1968. 235-236.). Lónán a nemi tagolódást és tiltást bár szigorúan betartják, ilyen jelentést már nem tulajdonítanak neki. A szokásnak ez a része funkcióját elveszítve átértelmeződött, funkcióátvitel történt. A funkcióátvitelt itt az Ujváry-féle értelmezéstől eltérően használom, nem az azonos funkciót betöltő szokáselemek közül a legmegfelelőbb választását értem alatta, hanem egy szokáselemnek más funkcióval való ellátását. Ilyen értelemben jobb is lenne funkcióátvitel helyett funkció-eltolódásról beszélni (vö. Ujváry 1980. 17-23.). Az őrzésnek a valódi funkciója, amelyről a közösség is tud, a juhok megfejésének a magakadályozása. A funkció azonban eltolódott a multság irányába. A hangsúly ma már az intenzív férfimulatságon van, ahol rengeteg pajzán szövegű nótát elénekkelnek. Aki csak teheti, részt vesz ebben a multságban. Sokszor megtörténik, hogy reggel nyolc-kilencig mulatnak, így a délben sorra kerülő fejeskor az asszonyok végzik el a munka nehezét. Szokás szerint raknak egy hatalmas tüzet, amelyet aztán reggelig nem engednek kialudni. A tűzrakás és -táplálás főleg a fiatalok tiszte, de nem jelenti azt, hogy kizárnák őket a multságból. Ők is mulathatnak, és közösségismeretükre vall, hogy már ismerik az öregebbek nótáit. A hangulat emelkedésével rövidebb legényes táncokat is eljárnak, amelyekbe a román pásztor is sokszor bekapcsolódik. Ebben a vonatkozásban megint csak párhuzam vonható a román szokásanyaggal. A román falvakban még a két világháború között élt az élő tűz (foc viu) gyújtásának szokása. Az élő tüzet egy fiatal, szexuálisan még tiszta fiú gyújtotta meg hagyományos technikával, két fa összedörzsölésével, és erről a tűzről gyújtották meg aztán az esztena összes tüzeit (Morariu 1934. 26.). A rituális tűzgyújtás szokása szórványosan a magyar nyelvterület peremvidékein is felbukkant (Niedermüller 1981. 402.). Nem állítom, hogy a lónai, péntek éjjeli tűzgyújtásnak ma ilyen funkciói lennének, talán egyszerűen munkamegosztásról van szó. Ám ha belehelyezzük a példát az eddig mondottak és a szokásanyag többi része adta keretbe, valószínűsíthetünk egy (valaha megvolt) ilyen jelentést. Az egymással szembeni bizalmatlanság vezetett ehhez a megoldáshoz, a péntek éjjeli őrzéshez, de ha ezt meg is nevezzük okként, mindig hozzátesszük, hogy főleg a multságért mennek ki. Az intézmény számára fontos az érdekvédelem, de a pozitív hangulat megőrzéséhez ugyanilyen fontos ennek szokáscselekvésekbe való burkolása, eltávolítása eredeti jelentésétől.

Szombat - közös multság

Az ünnep központi része a szombati nap. Délben kezdenek szállingózni a családtagok az esztena köré. Akiknek részt kell venniük a fejesben, azoknak pontosan egy órákor jelen kell lenniük. Az asszonyok új ruhában, új kendővel letakart kosárral érkeznek, a férfiak is ünnepi ruhát vesznek. Déli egykor kezdődik a fejes, erre minden fejő már jelen van, a családtagok később is érkehetnek. Fejes előtt az elnök egy taggal és a pásztorral ellenőrzi, hogy valaki nem vitt-e magával vizet vagy tejet, a fejt mennyiséget szaporítandó. Az ellenőrzést tapogatásnak, matatásnak hívják, és eredeti funkciója ennek is eltolódott a szexuális túlhajtottság irányába, anélkül, hogy a következetes szigorúságból a társ alább engedett volna: a férfiakat is komolyan ellenőrzik. A szexuális szabadosság meglétének eredetileg termékenységvarázsló funkciója lehetett, mint sok más kiveszett, vagy meglévő szokáscselekvésnek. A termékenységvarázslás, és a bajelhárítás, a tej megóvása ebben az időszakban a legfontosabb, mert az ilyen átmeneti időszakok mindig kritikus időszakai az évnek. Ekkor lehet biztosítani a jó folytonosságát, befolyásolni lehet az elkövetkező időszakot, el lehet hárítani a rosszat. Ilyen értelemben, és ez megint csak az ebből a szempontból élőbb hagyományokkal rendelkező román állattartó közösségekben világosabb, minden cse-

lekvés szimbolikus értéket kapott, illeszkedett a védelmi rítusok közé (Cuceu 1973. 442.). Az első kihajtáshoz kapcsolódó védelmi rítusok meglétéről Szendrey Ákos is ír (Szendrey 1959. 327-337.). Kalotaszegen vannak adataink erről a század közepéről (Kós 1947. 10.), de még a nyolcvanas évekből is. Ekkor még élt a zöldágtűzés hagyománya, a fejőfazékból a körülálló, és a mezőről hazavonulók vízzel való leöntése (vö. Vasas-Salamon 1986. 149.). A szokásnak ez a mozzanata az egyik Méréban készült fényképen is jól megfigyelhető. A zöldágtűzésre, a borostyánág (orgona) tűzésére ma is emlékeznek. A fiatal nővé zöldágnak ismeretes az erőátvitelen keresztül történő termékenységarzsló funkciója, akárcsak a vízzel való leöntés ilyen funkciója is. Miután a vizet a fazakakból kiöntik, és az elnök végez az ellenőrzéssel, kezdődik a fejés. A fejk sorban ülnek a lácák mellett. Köztük és a többi jelenlévő között egy három-négy méter széles üres sávnak kell lennie, amit nem szabad átlépnie egyik félnek sem. Kialakítják a státuszjáték színhelyét. Így akadályozzák meg, hogy valaki fejés közben mégis vizet öntsön a tejhez. Nincs szabály rá, de általában amíg a fejés és a tejmérés le nem jár, addig nem is isznak. Az önmegtartóztatásnak vannak racionális okai is, de a szokás keretébe helyezve párhuzamot vonhatunk a szexuális önmegtartóztatás és az "alkoholtilalom" között, így a kettő mintegy kiegészíti egymást. A szabályok közé szorított, korlátozott viselkedést előíró minták egész a tejmérés befejezéséig érvényesek. Ez az a pont az évi tevékenység során, amikor a gazda egész évi fáradozásának eredményét látja előrevetítve: a szombati mérés az egész nyári tejhozamot meghatározza. Mindenkinek egyformán fontos, hogy minél több teje legyen, és az intézmény által előírt szabályok szerint nyerve ezt. A tej megmérésevel, a mennyiség hangos kikiáltásával (vö. Kürti 1987. 388.) a tagok elfogadják azt igazságosnak. A gazda érvényessé teszi a kulcs szerinti részesedési jogát, a tej közösbe való beöntésével pedig újra megpecsételi a közösséghez való tartozását. A közösség megléte szempontjából oly fontos kapcsolat-újratétel itt egy újabb szinten fogalmazódik meg. A társult tag a kapcsolat kinyilvánításával újfent bebiztosítatik afelől, hogy a szabályok értelmében a nyár folyamán részesül a tejhaszonból, és szükség esetén alkalmazni fogják a gazdasági lesüllyedést megakadályozó védelmi mechanizmusokat. A komolyságot követelő szimbolikus, új szövetségkötést követi a tej elárverezése. A társ megbizonyosodik, hogy a tejmennyiség nem megy veszendőbe, és kezdődik a mulatság.

A reggel óta pihenő cigányok újra zenélni kezdenek. A pokrócokra telepedett családokat sorra veszik, ahol mindenkinek a nótáját húzzák. A zenészeket a falu magasra értékeli. Ez főleg a faluból kikerülő zenészekre érvényes, például a Buráló nevű cigányból és a három fiából alakult bandára, akik nagy megbecsülésnek örvendtek a faluban, ugyanis a zenészek és a közösség között kialakult a már sokszor említett ismertségi, kölcsönösviszony. Ők minden gazdának ismerték a nótáját. A zenészeket mindenütt megkínálják étellel-itallal, esetleg pénzt adnak nekik. A társtagok is kínálgatják egymást, az asszonyok is ihatnak, ki is használják az alkalmat. A felszabadult hangulat egyre fokozódik, és ebben nem kevés szerepe van az elfogyasztott italnak. "Mindent szabad, ami a termékenységarzslásra utal." (Vasas-Salamon 1986. 145.) A természet befolyásolására való törekvésnek a szokásban a legvilágosabb kifejezése a henderikázás. A férfiak ölebe kapnak egy-egy asszonyt - komáik feleségét, soha nem a sajátjukat -, kiviszik a domboldalra, és ölelkezve begurulnak.

"A közösségi ünnepi szokások jelentős része a termékenységarzslást és a gazdasági termékek mágikus védelmét hordozza." (Dömötör 1964. 193.) Ennek értelmében a közösségi ünnep alkalmával a földön való meghengergőzésnek mágikus jelentései lehetnek. Erről Szendrey Zsigmond is ír: "a betegséget megelőző, vagy megszüntető földön való meghengergőzés" szokásban volt a magyarságnál, akár a "Szent György-napi és pünkösdi harmatban való meghengergőzés." (Szendrey 1934. 16.) "A munka csak akkor befejezett, ha a kultikus cselekedeteket is elvégezte a munkavégző ember" - írja Gunda Béla. Ugyanabban a tanulmányban a lónai szokás egy érdekes párhuzamát is leírja: a leányok nyüvéskor belevetik magukat a még fennálló kenderbe, s ha a kender utánuk feláll, még abban az évben férjhez mennek (Gunda Béla 1946. 4-11.). A növényzet és föld érintésében és az ezen keresztül történő varázslásban megjelenő szexuális tartalom bukkan fel ebben a példában is. A domboldalon beguruló ölelkező párok talán a mágikus körre is utalnak, hasonlóan a Szilveszter éjjelén a domboldalon beengedett tüzes (Nap)kerékhez. A henderikázáshoz hasonló szokás a csikmenasági kormozás: juhnyírásakor az egy társaságba tartozó családok kimentek az esztenára, a munka befejeztével pedig mulatoztak. "A pálinkától kedvet kapnak, s kezdik egyik a másikat nyomdokolni az oldalon, s békenni korommal egyik a másikat: a fehérmépek, a férfiak." (Mirk 1998. 4.) A párhuzam azért is említhető, mert a csíkszéki falvakban sokféle élt a juhnyíró kaláka és az azt követő ünnepség szokása, amikor az asszonyok a férfakkal rituális játékokat űztek (Hajdú é.n. 45.).

Az adatközlők szerint van egy-egy izgága menyecske, aki egyenesen várja a henderikázást. Az intézmény szexuális életét, viselkedést ellenőrző funkciója kerül itt előtérbe. Az ilyeneket nagyon hamar elkapják, és meghenderikáztatják. Erre az alkalomra készülve, valamikor az asszonyok a bekövetkező aktusra számítva, új dinamóbugyit vásároltak. A henderikázó párokat a közösség tagjai figyelik, készen arra, hogy megakadásuk esetén tovább gurulni segítsék őket. A szexuális jelentésének tudatában vannak, mert amikor leérnek, ilyeneket kérdezik egymástól: "Na, komám, éreztél-e valamit?" A közösségi normatív viselkedésminták kodifikálják a szexuális életre vonatkozó szabályokat. Általában megszorításokról van szó, de nem kevés alkalommal más viselkedésminták megengedésével, forgalmazásával ösztönzik a szexualitás felszínre kerülését. A szexuális élet gyakorlását érintő pozitív impulzusokat megengedő alkalmak az ünnepek, táncok (vö. Malinowski 1972. 29.). Lónán is az ünnep keretébe illeszkedik a négy fal közül a nyilvánosság terébe kikerülő szexuális élet: a szabályozott harchoz hasonlóan alkalmat ad a szabályozott keretek között kiélhető szexuális túlkapasokra. A szexuális életre vonatkozó normák átlépését a beszélési gyakorlatban is erősítik, ugyanis ekkor kerülnek elő a legrágárabb tánczók (csujogatók), amelyeket általában csak juhnyíráskor szoktak használni. Ezeknek szinte mindegyike a szexuális életre reflektál, csúfol és ironizál.

Például:

"Húzzad édes primásom, Neked adom nyílásom."

"Húzzad édes gordonosom, Neked adom a borzosom."

"Komámuram úgy néz ki, Kéne neki valami. De én biza nem adok, Inkább szűzen maradok."

"Komámuram, ha csak úgy, ha csak úgy, Kend a kakas, én a tyúk, én a tyúk! Bóbitáljon meg este, reggel csipog a csirke, Ne féljen, mert nem tudja meg senki se."

"Ezt nem mondtad kedvemre, Borulnál a seggemre."

"Nem jól mondtad, nem találtad, Bassza meg apád a szádat."

A csujogatókkal létrehoznak egy totalitásban kiélhető, mások tabunak számító szimbolikus teret. A multság, amíg csak lehet, a mezőn folytatódik, aztán táncolva bevonulnak a faluba. Amikor még létezett a vagyoni alapon tagoló két társ, ez volt az alkalom a konfrontációra. Az ilyen alapú elkülönítés más Kolozsvár környéki falvakban is szokásban volt (Kós 1965. 230.), a vagyoni rétegződés Lónán is nagy szerepet játszott. A vagyonosok gazdasági helyzetüket tették meg fölényességük alapjának, a szegények a náluk kialakult jobb hangulatot, multságot. Hazavonuláskor a falu utcáin találkozási megpróbálták egymást túlcsojogtatni, túlénekelni. A szimbolikus párbajt itt a közösség vívta meg. A két réteg nyíltan, és mégis burkolt formában fordult szembe egymással, így kiélhették indulataikat. A csujogatók személyre szólóak is lehetnek, a társ mintegy háttérként, fenntartóként szolgált, hisz a két különböző társ tagjai a faluközösségi életben együtt vettek részt, tehát ismerték a másiktól forgalmazott képet. A közösségi tudást tekintve a társak ily módon nyitottak voltak, csak struktúrájukban mutattak bizonyos zártságot. A két különböző társzhoz való tartozás megkövetelte a külön történő mulatást is. Ha valaki átment a másik társ házához, a határok betartása szabályának engedelmességre hívta a keresett személyt. Ha netán mégis bemelegkedett, rögtön ellene fordultak. A faluban a multságokat a társ házában tartják. Itt már elő van készítve egy helyiségben a társ által biztosított ital, amit a házigazda árusít. A multságban résztvevők számára a társban való részvételi modell előírja, hogy ebből az italból is vásárolni kell. A készpénzt a gazdától a társ nem közvetlenül kapja, a megoldás tudati szinten főként a gazdának előnyös. Az egyik szobában a nagy multság mellett helyet biztosítanak az öregek csendesebb mulatozásának is. Bevonva ezt a generációt is emelkedik az ünnep jelentősége.

Vasárnap - asszonymultság

A szombat esti bál végeztével a következő fontos eseményre ugyancsak a társ házában kerül sor. A szombat déli mérésnél feljegyzett adatok alapján vasárnap délelőtt alakítják ki a sorra kerülés rendjét meghatározó tejlístát. Ez ekkorra már nagyjából letisztult, mindenki tudja a mért tejmennyiség alapján a saját hozzávetőleges helyét. A lista ezt a sorrendet rögzíti, és egy legeltetési szezon idejére a rend alapjaként működik. A véglegesítést csendesebb italozgatás követi az első gazda által felkínált italból. Estére újra összegyűlnek a társtagok családjai, és ismét kezdődik a közös multság. Vasárnap este kerül sor egy ugyancsak jellegzetes lónai szokásra, az asszonymultságra. "A paraszti társadalom munkaközpontú értékrendje jól meghatározott szerepeket, feladatokat írt elő az asszonyok számára." (Pozsony 1998a. 67.) A közösséget alapvetően meghatározó anya-gyermek, férfi-nő és testvér-testvér viszonyban könnyen kialakulhat ennek az értékrendnek a nyomán az asszony egyoldalú alávetettsége (Tönnies 1983. 15.). Mint az élet minden területét, a közösség a felállított korlátok által az asszonyok életét is ellenőrizte, szabályozta. A tiltások szabályozására jöttek létre a szigorú értékrendű közösségekben ilyen kompenzatorikus jellegű, zárt körű asszonymultságok.

Jávor Katalin Dömötör Teklát idézve beszámol ennek valaha volt nagy jelentőségéről. Ezt alátámasztja Temesvári Pelbárt egy feljegyzése - tehát a szokás igen régi keletű -, valamint Fél Edit (vö. Jávor 1969. 265-267.) és Szendrey Ákos adatai is (Szendrey 1938. 128.). Az elterjedésről szólva Jávor Katalin azt mondja, hogy asszonyünnepekről legtöbb adatunk szláv és német nyelvterületről van. Ugyanez derül ki Pozsony Ferenc kutatásaiból: Erdélyben a szász településeken, és a szász peremterületeken alakult ki a szokás. Itt újfent megemlíteném, hogy Lónán is éltek valaha szászok (Binder 1982. 195.). Lónán ez a szokás nemcsak juhméréskor élt, hanem hasonlóan a más, a hasonló szokást fenntartó közösségekhez, farsangkor is. A farsangi multságot pótolásnak nevezik, és szempontunkból azért fontos, mert a farsangi multság megszervezésében a társ szerepet vállalt. Az együtt mulató asszonyok egy társból kerültek ki, a megszervezést az elnök vagy jegyző felesége vállalta magára. A zártkörű multság lefolyása mindkét esetben hasonló, farsangkor azonban kiegészült a jelentőségét egyre inkább elvesztő maszkos alakoskodással.

A juhméréskor megtartott külön multság nem szól egész éjjelre. Az éjszaka folyamán, általában éjfél körül tart két-három órát. Az asszonyok tudatában vannak ennek a joguknak, és követelik, hogy a férfiak menjenek ki a szobából, ahol szombat

este az öregek mulattak. Ezt a szobát kapják meg az asszonyok, és a társ italt biztosít számukra. Az 1996-os kiadási listán szerepel a következő bejegyzés: "Vasárnap az asszonyok elfogyasztottak 4 liter pálinkát.....16.000 [lej]." Az italfogyasztás megint kikerül ilyenkor a tilalom alól, együtt a szexuális tabuk felszabadtásával. A henderikázásban megjelenő szexuális tartalom az asszonymulatságban teljesedik ki: a kikapósként számontartott férfiakat biztatják társaik, hogy lépjenek be az asszonyok közé, tehát nem csak az izgága menyecskéket tartja számon a falu, hanem a férfiakat is. Ha valamelyik férfi belép az asszonyok közé, rögtön körülveszik, megpróbálják levetkőztetni, és kidobják a szobából. Erre a néhány órára érvénytelenné válnak az addigi törvények, szembe lehet helyezkedni velük. A társ által megszervezett mulatság az indulatok szabályozott levezetése által biztonsági szelepként funkcionál, amelynek a kontrollját az íratlan törvények biztosítják (vö. Burke 1991. 240.). Az összegyűlt - a megadott példákban közös munkát végző - asszonyok férfiakkal folytatott rituális-szexuális tartalmú játékaire ismét Csíkszékben találunk párhuzamot. A szapuló-rakásra, erre a szigorúan asszonyi kalákára összegyűlt asszonyok az arra tévedő férfiakkal hasonló módon jártak el, mint Lónán a külön mulató asszonyok: "Akkor ha egy ember (ti. férfi) odajött, azt az asszonyok megfogták, kivált mikor a fonalat forralták, s hogy jól járó legyen a szövő, hát lepcseggették oda, hogy a töke majd meg nem sérült. Az asszonyok megfogták, mert ittak egy kicsit." "Béjött egy férfi, vagy több es, de úgy félték, hogy má futottak es ki.(...) S a férfinak a fenekit verték oda. Aztán menekült az asszonyok keziről." (Hajdú é.n. 36-37.) Bár az asszonyok nem mulatság céljából vannak együtt a fentebbi példákban, a közös cselekvés, a férfiakkal szembeni addigi viszony felborítása - nem kis mértékben az italfogyasztásnak köszönhetően - világos alapot szolgáltat a két szokás együtt történő említésére.

A vasárnap esti mulatság végeztével az élet visszatér mindennapi keretei közé. Hétfőtől megindul a tejrend, a közösség visszatérhet a megingatás által megerősített szabályaihoz. Az ünnep idején alkalmazott szokáscselekvések eredeti funkcióiknak megfelelően úgy rendelődtek egymás mellé, hogy kifejeződött általuk a közösség reménykedő állapota, a törekvés a jövő befolyásolására, a kedvező helyzet fenntartására. Profilaktikus szokásokként az eljövendő rossz elhárítását szolgálták (Niedermüller 1981. 407.). A ma élő szokásanyagban sok esetben funkcióátvitelt vagy -eltolódást figyelhetünk meg. Az eredetileg bajelhárítást, termékenységet befolyásoló rítusoknak helyet adó közösségi cselekvések ilyen jelentésüket elveszítették, előtérbe került a mulatság, a szabályok felborításának, majd megerősítésének jelentősége. A rituális jelentések helyét társadalmi jelentések vették át. Mindez összhangban van a falu világméretű változásával.

Kalotaszegen, de nem csak ott, a juhászok mindig románok voltak. Így volt ez emberemlékezet óta, és így van ma is, apáról fiúra száll a mesterség. A gyermek kint alszik a bundában, hajnalhasadtán fölkeltek, hogy hajtsa a sztrungába fejéshez a juhokat, esőben, szélben ott kell lenni és éjszaka néha a farkasok is ordítanak. Ebbe az életmódba csak beleszületni lehet, később nem tudja megszokni a rendes körülmények között nevelkedő gyermek, inkább éhen hal, de nem csinálja. A juhászattal járó elnevezések többnyire román eredetűek, ezt senki sem vitatja. Érdekes, míg a szarvasmarhát magyarul szolítják, a juhokkal románul beszélnek a gazdák. A juhásztor neve pakulár (pacurar). A pakulárt a turma őrzésében és a fejésben egy-két 12-14 éves juhászbojtár – csóring (ciorâng) – segíti. A holmiaikat az esztenában (stâna) tartják. A juhok éjszaka a sztrungában (strunga), kosárban pihennek. A fizetésüket a turmagazda szedi össze. Egy juh után fizetésként 3 kupa (négy és fél liter) búza, és minden rendből egy fejés tej jár. A „rendet” legelőre történő kihajtás után a „béméréskor” állapítják meg. Minden gazda megfeji a saját juhait, és a tej mennyiségét megméri, a mértékegység a kupa (1,5 liter) és ennek tört részei, valamint a meszej és ennek tört részei. A turmák rokoni, baráti kapcsolatok vagy más kritériumok alapján verbuválódnak és kapnak nevet. Van pl. felszezi, nagyutcai vagy a románok, illetve a magyarok turmája. Még a rokonok között is előfordul, hogy fejéskor, az elsőség kedvéért megpróbálnak vizet csempészni az edénybe. Rajtaveszteni elég nagy szegény, de próbálkozó mindig akad. A legtöbb tejet fejó gazdáé az első fejés, ezután a felállított sorrend szerint következnek a többiek, amíg kimegy a „rend”. Az első rend lejártá után a pakulárnak jár egy fejés (az elején háromszor fejnek naponta), és a turma egyhavi ganéja, amit a juhász pénzért ad el a gazdának. A sztrungát, kosarat egy vagy két éjjel tartják ugyanazon a területen, majd költöztetik, ezzel a módszerrel trágyázzák a távol eső földeket.

Nagyanyám – bár csak 4 juha volt, de mivel jól tartotta, abrakolta őket – mindig jó „helyezést” ért el. A tejet a turmától számmárral hozta haza a gazda. Számomra ünnep volt, amikor behajtották az udvarunkra a szamarat, különösen, ha megengedték, hogy délben egyedül hajtsam haza a mezőről és közben nem történt semmi baj. A nagy melegben ugyanis előfordul, hogy a szamar néha megbokrosodik, „elragad”, elfut, ilyenkor leesnek a bödőllök (kannák) és a tej elfolyik. A tejet otthon cseberbe teszik és oltóval beoltják. Kétféleképpen készítik a sajtot. A legelterjedtebb módszer az, amikor a megaludt tejet sajtruhába teszik, felakasztják egy szegre, hogy a savó lecsorogjon. Miután a napon beérik, húsdarálással leőrlik, sóval összegyúráják és túró lesz belőle, amit fából készült kisebb bödőllökbe benyomkodnak, fafedővel lefedik, és nagy kövel lenyomatják. Ebből a tél folyamán időnként kikaparnak egy-egy puliszkára valót, tavasz felé azonban már eléggé csipős lesz, ilyen állapotban a kényesebbje már nem szívesen fogyasztja. A másik fajta sajt a telemea. A megaludt tejet tepsiszzerű fatálcára teszik, kockákra vágják és nagy súllyal lenyomatják, majd sós vízben érlelik. A leszívargó savóból – miután felfőzik – kicsapódik az orda (urda), ebből készül a kapros ordás palacsinta. Zsendicéből (jindita), a megmaradt savóból és jó sok tejszínből főzik a bálmot (balmos), ami tulajdonképpen egyfajta puliszka, amit magába esznek (nem tejjel vagy túróval elkészítve). A juhászokban ma is ragaszkodnak a hagyományokhoz. Újdonságnak számít talán az, hogy a szamarak hátán már alumíniumból készült kannák vannak, de a fanyereg megmaradt. (Bódis András Kolozsvár)

"Kevesen tudják, hogy a mai Kalotaszeg már csak utolsó keleti maradványa annak a Kalota nevű nagy területnek, mely a középkorban a Berettyótól a Sebes-Körös forrásvidékéig ezt a nevet viselte" - írta Kelemen Lajos Kalotaszeg történelmi és műemlékei című tanulmányának bevezető sorában fél évszázaddal ezelőtt. Budapesttől alig 350 km-re fekvő vegyes nemzetiségű vidék ideális kirándulóhely rendkívül gazdag természeti szépségeivel - Európa legszebb barlangjaival, vízeséseivel, többmillió éves kőületekkel - , jellegzetes négyfiatornyos templomaival, műemlékeivel. A Gyalui-havasok, Bihar komor hegyei és a szelidebb Meszes határolja nyugat felé azt a dombos fennsíkot, melynek északnyugatra az almási Dezső-vár, nyugatra Sebes-vár és délre Léta vára félhold formájában övezi a központi fekvésű Gyalu várát. Ennek a négy várnak ölen van Kalotaszeg magva, de Kolozsvártól északra és keletre is találunk olyan falvakat, melyeknek építészete, holt és élő hagyományai - egy vagy több ponton - a törzssel rokonságot mutatnak.

Kalotaszeg Erdély kisebbik magyarok lakta tömbje, több száz éves népi hagyományok bölcsője. Elnevezését a honfoglaló magyarok itt letelepedett Kalota nemzetségéről kapta, első írásos említése 1443-ból származik. Bánffyhunad és Kolozsvár között számos látnivaló várja az utazót: fajsindelyes, festett kazettás mennyezetű műemléktemplomok szinte minden faluban, fatornácos parasztházak, kulturális rendezvények, táncház, élő népviselet hétköznapi napokon is, az ősi, hagyományos gazdálkodás, és végül, de talán legfontosabbként a vendégszeretet, amiben minden idelátogatónak része lehet. A tájegység erőteljes magyar közösségeket is magába foglal, amelyek nagyon jól őrzik hagyományaikat és kultúrájukat. A hagyományőrzésben máig kiemelkedő az egyházak szerepe, a vallás meghatározó erő volt a vidék szellemi életében is. Jankó János így ír az itt élő emberekről : "A kalotaszegi magyarság mélyen vallásos, nem káromkodik, a templomot szorgalmasan látogatja, papját tiszteli és becsüli, tanácsát megfogadja. Vallásosság dolgában régi hagyományaihoz ragaszkodik. Kétségtelenül ez őszinte vallásosság egyik szép eredménye a magyarság nyugodt, mérsékelt gondolkozása, józan életfelfogása és nemes önérzete, melyről csak ritkán feledkezni meg." A tájegység falvaiban az évszázadok óta őrzött szokások és hagyományok ma is lenyűgözőek. Az élő népi szokások közé tartozik a karácsonyi kántálás és betlehemezés, húsvéti locsolás, lakodalmi szokások és a szüreti bál. Vallási ünnepek alkalmával ünnepi öltözetben mennek a templomba, és az asszonyok hagyományos ételeket készítenek. Körösfőn - és egyes szomszédos falvakban - nagy fejlődésen ment keresztül a népművészeti tárgyak készítése és forgalmazása. Fontosabb termékeik a kézi himzésű párnák, ruhák, valamint a faragott fatárgyak. Aki ellátogat Kalotaszegre, annak érdemes felkeresnie egy temetőt is, melyekről Kós Károly ezt írja: "A mi temetőink nem bús, bánatos halotti házak. A mi temetőink nem halálra emlékeztetők, nem néznek az élőkre gödrös halotti szemmel. A mi temetőink nem hirdetnek elmúlást, de életet, örökkévalót, a mi vénséges domboldali Kálvinista temetőink. És nincsen a világnak olyan vidám temetője, mint a miénké. Az egész havasalján ott a legtöbb tarka virág. Amikor a temető virágzik, fehér és rózsaszínű minden fa, mintha hó lepné és véges-végig az egész cinterem földje csupa-csupa szagos virágszirom. Halottaink fejéhez nem állítunk komoly keresztet, sem rideg márványt mi, régi harcos pogány unokák. Csillagos, buzogányos fejfát tűzünk halottaink dombjára, selyem lobogókat szüzek sírjára, tollbokrétákat gyerekek fejéhez." A temetők külön érdekessége, hogy a sírok mindig keletre néznek, és a halottat úgy fektetik bele, hogy a kelő nap az arcába süssön.

kalotaszegi népviselet

Kalotaszeg népviseletére a színek tobzódása és a változatos formavilág jellemző. Viseletük, bár tájegységenként hasonlóságot mutat, szinte falvanként különbözik valamiben egymástól. Az egyszerűnek egyébként sem mondható öltözet a Nádas mente falvaiban különlegesen "cifra", ebből is ered a vidék "Cifra Kalotaszeg" elnevezése. Kutatók szerint a kalotaszegi népviselet a legszínesebb, a legművészebb magyar viseletek közül való. A nők fehérműként pendelyt hordanak. A szoknya vagy fersing aprón ráncolt, előtte kötényt vagy kötőt viselnek. A nők ing nyakból ráncosan hull alá, írásosan díszítik és vállfős

ing a neve. Az ing fölött mejjrevalót hordanak, amelynek szinte a teljes felületét pamut- vagy gyapjúfonallal varrják ki. Lábuakra fekete vagy piros csizmát húznak. A lányok viseletének különleges díszje, a gyöngyökkel gazdagon díszített pártá. Az asszonyok fejükön, gazdag mintavilággal rendelkező, úgynevezett szörkendőket hordanak. Különleges ruhadarabnak számít a muszuly, mely egy kétfelől felhajtott, szépen hímzett, széles - piros, zöld vagy sárga - posztóval pántolt, ráncba szedett, bő, elől díszes köténnyel fedett szoknya. Sajnos napjainkban már keveset lehet látni belőlük. Szintén ritkán lehet ma már találkozni a dulándléval, a kontyolófátyollal, ami a menyasszony ruhatárának elmaradhatatlan darabja volt. A férfiak régebben bűgatyát hordtak, napjainkban ezt a posztóharisnya váltotta fel. Ehhez bő inget és fekete csizmát viselnek. Felsőruhaként bujkát hordanak, amit az öregeknek fekete, a fiataloknak pedig piros-zöld színű gépvarrással díszítenek. A téli ruhatár csodálatos, egyedülálló darabja a posztószűr. A legények fejükön zöld pörge, vagy gyöngyökkel díszített kalapot hordanak. Részlet Gyarmathy Zsigáné egyik írásából (1896). "... a kalotaszegi lány egy lábon járó tulipán, mert igazán virít nemcsak fiatal szépségük, de gyönyörű tájviseletük is, amelyet még szebbé tesz az, hogy mindig tiszták. Hegyes orrú, magas sarkú piros csizmáikat csak akkor vetik le, mikor a patakban sulykolnak... Talán akkor a legszebb, a legragyogóbb a kalotaszegi tájviselet, amikor a nép tömegesen, ünnepi díszben a templomba megy. Az utca földje mintha csak lángolna a piros csizmák bíborától, a napsugár pedig sziporkázó fényben törik meg a gyöngyös párták fehér haván. Rojtos selymekendők, lenge hajfonatok röpködik körül a feltűzött muszulyt és a ráncos kötényt... A legfiatalabb menyecskék szintén elvegyülnek a lányok csoportjában, s talán festőiebbek fehér dulandlé-kendőjükkel, amely alól kicsillog a fejhez simuló kis aranyos fejkötő. Más csoportokban a legénység bokréta kalappal, dúsan varrott báránybőr mellrevalóban, rátartós délceg mozdulatokkal közeleg a templom felé, ahol már a korosabbja megelőzte a fiatalagot." (Forrás: Erdélyi Gyopár 2001/2 - az Erdélyi Kárpát-Egyesület közlönye)

Kalotaszeg tájegységei

Kalotaszeg eredetileg a Vlegyásza lábánál elterülő kicsiny háromszögletű földterületet jelenti, melyet a Bánffyhunjad alatt összeömlő Körös és Kalota határolnak. A régiót tulajdonképpen négy tájegységre lehet osztani, melyek a következők:

Felszeg, az eredeti Kalotaszeg, melynek tengerszint feletti magassága 600-800 méter között változik, ezért igazi havasalji területnek számít. Természetes határát a Meszes-hegység, a Vlegyásza vagy Kalota-havas, a Gyalui-havasok és a Sebes-Körös képezik. Hajdan ennek a tájegységnek Kalotaszentkirály volt a közigazgatási központja, de később ezt a szerepet átvette a várossá fejlődő Bánffyhunjad.

Települései: Bánffyhunjad, Magyargyerőmonostor, Magyarvalkó, Jákótelke, Kalotadámos, Kalotaszentkirály-Zentelke, Magyarókerke, Nyárszó, Sárvasár, Körösfő.

Alszeg a Sebes-Köröstől északra, az Almás-patak völgyében és ennek mellékvölgyeiben terül el. Tengerszint feletti magassága 300-400 méter, és fokozatosan átmegy a Szilágysági dombvidékbe.

Települései: Ketesd, Magyarbikal, Zsobok, Sztána, Farnas, Kispetri, Nagypetri, Váralmás, Középlak, Bábony.

A **Nádasmente** vagy "Cifra Kalotaszeg" a Nádas és mellékpatakai völgyeiben elterülő falvakat foglalja magába, ahol a legdíszesebb és legszínesebb a népviselet. Pompás viseletük kissé túlzásba viszi a cifrázkodást, ami főleg a gyöngy zsúfolt használatában mutatkozik meg. Külön említést érdemelnek a régi építészet díszes kapui, ház-ormozat díszítései. Művészettörténeti szempontból a legjelentősebb a vistai református templom. A román stílusban épült templom egyik értéke a nyugati főkapu. Az egész templom, kis négyszögletű szentélyével, a XIII. század végéről való. A szentélyt, az egyik boltzárókő tanúsága szerint, 1498-ban boltozták újra.

Települései: Egeres, Inaktelke, Nádasdaróc, Bogártelke, Mákófalva, Türe, Magyarvista, Méra, Kajántó, Szucság, Kisbács, Jegénye, Gyerővásárhely.

Egyes dokumentumokban külön tájegységként, máskor a Nádasmente vidékéhez sorolják Kapus vidékét. Ide mindössze két település tartozik: Magyariskapus és Magyariskapus.

Az átmeneti vidékhez tartozó falvak a Jára, a Lóna-patak és a Kis-Szamos völgyében helyezkednek el.

Települései: Gyalu, Magyarlóna, Magyarfenes, Tordaszentlászló, Magyarléta, Szászfenes és Györgyfalva.

Nagy múltú tájegység ez, hiszen Szent László király itt vívta első csatáit a betolakodó kunokkal, besenyőkkel. Emlékét a sok kis apró lapos kavics is őrzi, amit a nép Szent László pénzének nevez. Nevéhez kapcsolódik a tordai-hasadék legendája is.

Az itteni földek jórészt igen soványak, ezért a vidék népe emberöltők óta "részesmunkát" vállalt távolabbi földbirtokokon. A lakosság nagy része ma is ingázik, Kolozsvár, Gyalu és Torda munkahelyein dolgozik.

Kalotaszeg : történeti-néprajzi táj Erdélyben, Kolozsvártól Ny-ra. D-en a Gyalui-havasok északi, Ny-on a Vlegyásza-havas és a Meszes-hegység keleti vonulata fogják közre. Ma a gyalu-járai út mentén fekvő, népi kultúrájában hasonló néhány községgel együtt mintegy negyven, egészben vagy részben magyarlakta falu tartozik Kalotaszeghez. Vásáros központja Bánffyhunjad, neve-zetes falvai: Magyarvista, Méra, Gyerővásárhely, Körösfő, Magyargyerőmonostor, Magyarvalkó, Kalotaszentkirály. Kalota-szeg három jól elhatárolható területre oszlik: a havasok alatti Felszegre, az Almás-patak melletti Alszegre és a Kolozsvár közelében fekvő Nádasmentére. Kalotaszeg Erdély azon vidékei közé tartozik, amelyeken legkorábban megtelepült a ma-gyarság. A betelepülés Ny-ról, a Sebes-Körös völgyén történt. A 16. sz.-ban még élt a hajdani egységes Kalota-vidék neve a Nagyvárad melletti Kiskalota és a Sebes-Körös bihari völgyében húzódó Közép-kalota tájnevekben. Ekkor még csupán a Bánffyhunjad alatt összeömlő Körös és Kalota patakoktól közrefogott kis háromszögletű területet hívták Kalotaszegnek. A kora Árpád-korban (10–12. sz.) az Alszeg és a Felszeg Bihar vármegyéhez tartozott, és a váradi püspökség kalotaszegi főesperességét alkotta. Fontos hadi út mellett fekvő, a 16–17. sz.-ban sokat szenvedett és

pusztult a háborús időkben, különösen a II. Rákóczi György lengyelo-i hadjáratát megtorló török-tatárjárástól és a Várad elestét (1660) követő török portyázásoktól. – Kalotaszeg parasztsága elsősorban földművelésből él, de sovány földjei miatt régóta foglalkozik fakiter-meléssel, szarvasmarha-tenyésztéssel, háziiparral. Népművészete igen gazdag (építkezés, viselet, hímzések, faragás). A kalotaszegi népművészet felfedezésével kezdődött a magyar népművészet felfedezése a múlt század 80-as éveiben. Gyarmathy Zsigmondné, egy lelkes lokálpatrióta asszony a már majdnem feledésbe merült varrottas kézimunka készítését felélesztette és háziiparként elterjesztette. Hírverése nyomán a kalotaszegi hímzések nemcsak hazai, de európai hírnévre is szert tettek. A kalotaszegi népművészet hatással volt a századelő magyar szecessziós iparművészetére, a „gödöllőieknek” nevezett művészcsoport munkájára, és ihlette Kós Károly építési, grafikai és iparművészeti munkásságát. (Irod. Jankó János: Kalotaszeg magyar népe (Bp., 1892); Malonyay Dezső: A magyar nép művészete (I., Bp., 1907); Balázs Éva: Kolozs megye kialakulása (Bp., 1939); Kovács Ágnes: Kalotaszegi népmesék (I-II., UMNGy V-VI., Bp., 1943); Olosz Katalin–Almási István: Magyargyerőmonostori népköltészet (Bukarest, 1969); Faragó József–Nagy Jenő–Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet (Bukarest, 1977); Végh Olivér: Kalotaszegi fazekasság (Bukarest, 1977).)

A Kalota és a Körös völgyében, a gyalui havasok, a Vlegyásza és a Meszes hegység között fekszik: Bánffy-Hunyad (nagyközség, de a nép városnak hívja), Sárvásár, Nyárszó, Kalota Szent Király, Zentelke, Magyaró Kereke, Ketesd, Magyar Bikal, Körösfő, Damos, Jákótelke, Zsobok, Daróc, Bogártelke, Magyar Valkó, Sztána (Esztána), Kis Petri, Nagy Petri, Kis Kapus, Nagy Kapus, Magyar Gyerő Vásárhely, Farnos, Nagy Almás, Bábony, Magyar Gyerő Monostor, Inaktelke, Türe, Vista, Méra, Szucsák, Mákó, Bács, Magyar Nadas (ahol már egy szem magyar sincsen), Egeres, Jegenye, – harmincnégy falu, a melyeket a végzett kutatás sorrendjében soroltunk elé, s ezt hívják Kalotaszegnek. Itt él, sok bajjal, sok küzdelemmel, dolgozik ernyedetlenül s magyarságához hű vagy tizenkilenc-huszezer magyar. A falvak, festői szép kis falvak, többnyire patak mellett, hegy lábánál, a mélyebb völgykatlanok lapályán fekszenek. Mert a magyarság nem vonul föl állatjaival a hegyi legelőkre, de kikeresi a völgyben a legmélyebb, legtermőbb lapályt s ott él, földművelésből. A falvak nincsenek távol egymástól s a nép egységes magyar sziget a környező oláh tengerben; a tenger erős, fenyegető hullámverése szüntelen ostromolja a szigetet, eddig nem birt véle, de ha nem gondoskodunk kalotaszegi véreinkről, ha anyagi szorongatásukban segítségükre nem sietünk, majd segít rajtuk, mert rászorolnak, a szorgalmasan szervezkedő oláh tőke – és annak mi adjuk meg az árát, keservesen. Bár nemzeti érzésük épségében kételkedni egyelőre nincs okunk, de azt mernők állítani, hogy magyar voltukban, ilyen épen, főleg csak külön, jellemző, őket minden mástól megkülönböztető művészetük segítségével maradhattak meg, s bizony már satnyul, romlik, vész a nép művészete kincses Kalotaszegben is. Hogy honnan s mint került ide ez a maroknyi magyar, ez az istenáldott, tehetséges, kedves, gyönyörű nép, kik voltak az első telepedők, s helyükbe, vagy hozzájuk, kik kerültek azután, – írás, okmány, történelmi bizonyosság híján nem tudjuk. Beszélnek, szóhagyomány hogy elébb román, majd szász telepek voltak itt s maradt is nyoma ilyesminek, imitt amott; a magyar ajkú lakosság eredetéről hármias a vélemény: magyar, székely és tatár származást emlegetnek. Néhai Jankó János dr., – a magyar néprajzi tudomány egyik első mestere, akinek alapvető becses munkája (Kalotaszeg Magyar Népe) nyomán igazodtunk e vidéken, – egyet bizonyosan megállapított, azt, hogy újabb érkezésű tatár elem csakugyan keverődött a törzslakosságba, de hogy az a törzslakosság mi volt, magyar vagy székely, az bizonytalan. A népéletben, szokásokban, hagyományokban s a nép művészetében is erős székely és magyar nyomokra bukkanhatunk.

A kalotaszegi magyarság földműveléssel foglalkozik; amikor a munka dandárja vagyon, ember, asszony, künt serénykedik a földön. A magasabb fekvés, a zordabb éghajlat miatt a gabona itt később érik, mint az Alföldön, a nép hát kimegyen a Királyhágón túli Magyarországra is, nyári munkára, ahogy ők mondják, «takarni». A földművelés mellett a férfinép javarésze mesterséghez is ért; Inaktelkén a fél falu varga s van sok darócvarró is, Jákótelkén sok jó szalma-kalap készül, a magyargyerőmonostori gyöntáros ládáknak nagy a híre, Magyar-Valkón a díszített cserépedényhez értenek, a bánffyhunyadi szűcsök s fazekasok ma is ügyesen dolgoznak, de harminc-negyven évvel ezelőtt még nagyon híresek voltak Erdélyben. Ritka az olyan kalotaszegi gazda, aki ne maga készítené gazdasági eszközeit, a díszítő faragáshoz meg a legtöbb ember tud.

Kalotaszeg tájegység a mai Romániában, részben Erdélyben a valamikori Magyar Királyság területén, Kolozsvártól nyugatra. Nyugat-Románia kevés tömbmagyar területeinek egyike, régi erdélyi magyar népi hagyományok őrzője. Szomszédai északról és keletről a Mezőség, délről Aranyosszék, nyugatról Bihar. A Kalota és a Körös völgyében terül el, nyugaton Bihar magas hegyek, a Gyalui-havasok (Vlegyásza-havas) és a kisebb Meszes-hegység határolják, észak-nyugatra az almási Dezsővárig terjed. Jellegzetes vára még a nyugati végeken Sebes-vár, délen a Létavár és a Kolozsvárhoz közelebb fekvő Gyalu vára. Nevét a honfoglaló magyarok itt letelepedett Kalota nemzetségéről kapta. Kalota néven valamikor sokkal nagyobb területet neveztek, Kelemen Lajos Kalotaszeg történelmi és műemlékei című tanulmánya szerint a középkorban a Berettyótól a Sebes-Körösig terjedő vidéket. A mai tájegység Kolozsvártól nyugatra fekszik, de tőle északra és keletre is vannak falvak, amelyek néphagyományaik alapján rokonságot mutatnak Kalotaszeggel. A hajdani Kalota-vidékre utaló helynév volt még a 16. században is Nagyvárad mellett Kiskalota és a Sebes-Körös bihari völgyében Közép-kalota. Mintegy 40, részben vagy egészben magyarok lakta falu tartozik hozzá. Ezek közül néhány: Bánffyhunjad, Egeres, Gyerővásárhely, Inaktelke, Kalotádamos, Kalotaszentkirály, Ketesd, Körösfő, Magyarbikla, Magyarorbó, Magyargyerőmonostor, Magyarapus, Magyarókereke, Magyarvalkó, Magyarvista, Mákófalva, Méra, Sebesvár, Váralmás, Zsobok. Három részre oszlik: a Felszeg a nyugati havasoknál, az Alszeg az Almás-patak mentén és a nádamente Kolozsvárhoz közel.